

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА
ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ
БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ факультети**

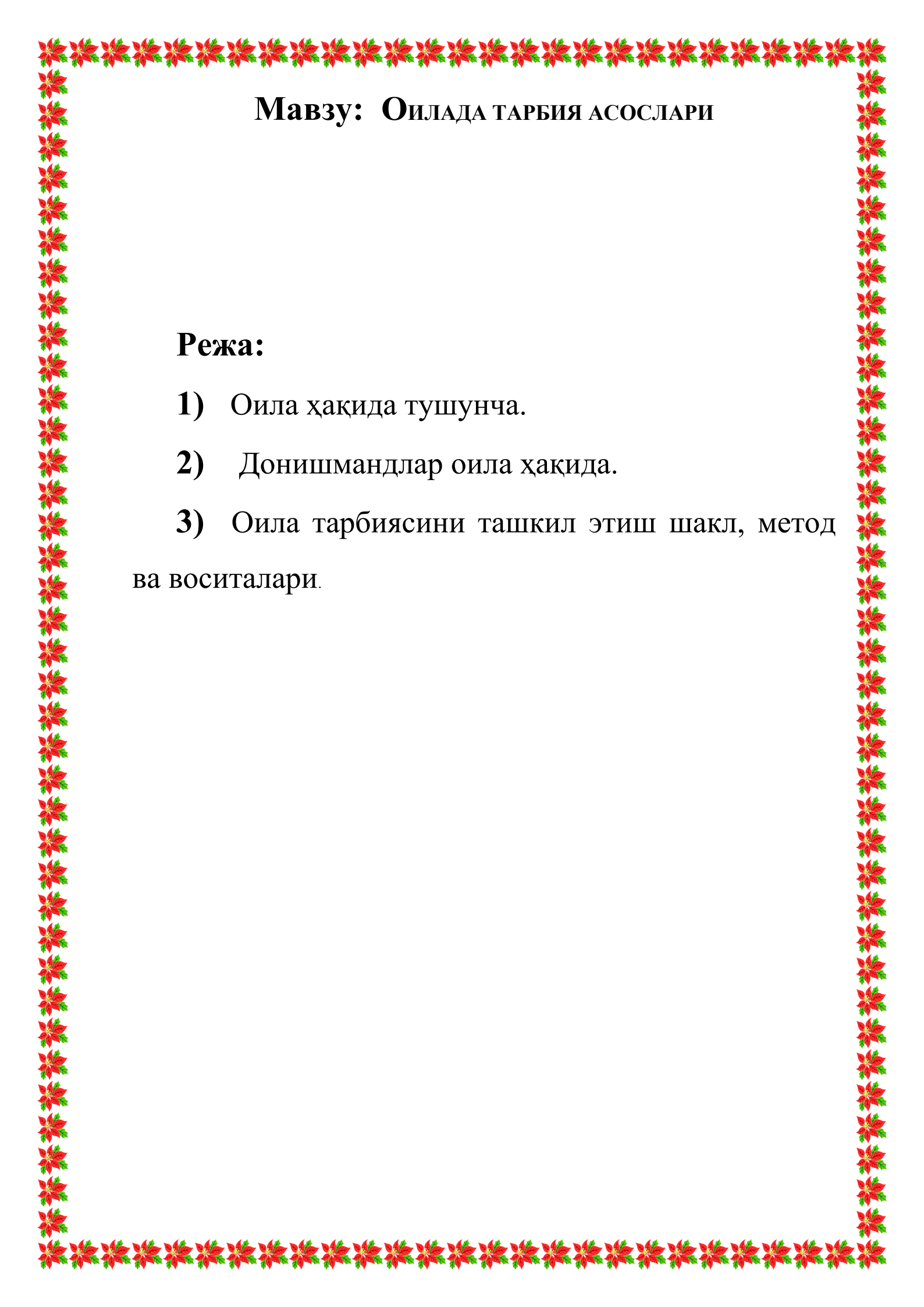
Реферат

Мавзу: ОИЛАДА ТАРБИЯ АСОСЛАРИ

Бажарди: _____

Текширди: _____

Тошкент - 2014

Мавзу: ОИЛАДА ТАРБИЯ АСОСЛАРИ

Режа:

- 1)** Оила ҳақида тушунча.
- 2)** Донишмандлар оила ҳақида.
- 3)** Оила тарбиясини ташкил этиш шакл, метод ва воситалари.

ОИЛАДА ТАРБИЯ АСОСЛАРИ

Оила ҳақида тушунча. Оила – кишиларнинг никоҳ ёки қон-қариндошлик ришталари, умумий турмуш тарзи, ахлоқий масъулият ҳамда ўзаро ёрдамга асосланувчи кичик гуруҳи. «Жамият» ва «оила» тушунчалари бир-бири билан чамбарчас боғлиқ. Бу боғлиқлик жамиятнинг оилаларсиз мавжуд бўлмаслиги ҳамда ўз навбатида оиланинг маълум бир жамият таркибида вужудга келиши ва яшовчанлигида кўринади. Оила ҳамда жамият ўртасидаги ижтимоий муносабатлар икки томонлама алоқадорлик хусусиятига эга. Ҳар бир оила умумжамият талаблари асосида фаолият юритади. Жамият тараққиётининг ривожини эса унинг бағрида мавжуд бўлган оилаларнинг ижтимоий-иқтисодий ва маънавий қиёфасининг шаклланиши даражасига бевосита боғлиқдир. Чунончи, ижтимоий борлиқнинг оилалар зиммасига қўядиган талаблари уларнинг манфаатларига зид бўлмаса, аксинча, оилалар фаровонлиги, тинчлигини таъминлашга ёрдам берса, оилалар томонидан ижтимоий талабларнинг қўллаб-қувватланиши, уларнинг амалдаги ижросини таъминлаш кўрсаткичи шунча юқори бўлади.

Илмий-педагогик, психологик, физиологик ҳамда фалсафий асарларнинг таҳлили шуни кўрсатдики, оила бола учун энг асосий тарбия муҳити бўлиб, бу муҳитда шахс камолоти учун муҳим ҳисобланган хулқ-атвор, ирода, характер ва дунёқараш шаклланади. Бола оила тимсолида жамиятнинг ижтимоий-маънавий қиёфасини кўради, жамият талаблари моҳиятини илк бора шу кичик жамоа орасида, оилавий муносабатларни ташкил этиш жараёнида англайди.

Оилавий муносабатлар – ота-оналар ёки боланинг камолоти учун масъул бўлган шахслар (бува-бувилар) ҳамда фарзандлар ўртасида турли йўналишларда ташкил этилувчи муносабатлардир.

Оилавий муносабатлар фарзандларнинг ақлий, руҳий камолотини таъминлаб, ота-оналарда ўзига хос фаолликни ҳам юзага келтиради. Хусусан, фарзандларнинг бевосита таъсири туфайли уларнинг қизиқиш ҳамда фаолиятлари доираси кенгаяди, ўзаро алоқалари мазмунан бойиб боради, реал ҳаёт моҳиятини чуқурроқ англаш, яъни, фарзандлар камолоти, келажаги тимсолида ўз умри давомийлигини куриш ҳолати рўй беради.

Шахснинг маънавий сифатларга эга бўлиши, унда маънавий билимларни эгаллашга нисбатан эҳтиёж ва қизиқишнинг пайдо бўлишида оила тарбияси асосий ролни бажаради. Оилада қарор топган соғлом маънавий-руҳий муҳит фарзандларнинг етук, баркамол бўлиб вояга етишлари учун бекиёс аҳамиятга эгадир.

Шарқда азал-азалдан оила тарбиясига юксак баҳо бериб келинган. Тоталитар тузум даврида эса оиланинг шахс тарбиясида тутган ўрни инкор этилиб, уни ижтимоий борлиқ воситасида тарбиялашга ҳаракат қилинди.

Ўзбекистон Республикасида мустақиллик йилларида фуқароларда миллий ўзликни англаш туйғусининг қарор топганлиги, ўтмиш ҳадриятларини ўрганишга бўлган қизиқишнинг ортганлиги оиланинг шахс камолотида тутган ўрни ва ролини ҳолисона баҳолаш имконини берди. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов қуйидаги фикрларни баён этади: «Оила турмуш ва виждон қонунлари асосига қурилади, ўзининг кўп асрлик мустаҳкам ва маънавий таянчларига эга бўлади. Оилада демократик негизларга асос солинади, одамларнинг талаб-эҳтиёжлари ва қадриятлари шаклланади. Ўзбекистоннинг аксарияти ўзининг шахсий фаровонлиги тўғрисида эмас, балки оиланинг, қариндош-уруғлари ва яқин одамларининг, қўшниларининг омон-эсонлиги тўғрисида ғамхўрлик қилишни биринчи ўринга қўяди. Бу эса энг олий даражада маънавий қадрият, инсон қалбининг гавҳаридир».

Давлатнинг оилага нисбатан ғамхўрлиги қабул қилинаётган қонун ва қарорларда ўз ифодасини топмоқда. Республикада «Оила» илмий-амалий Маркази ташкил этилганлиги бунинг ёрқин далилидир.

Оила ва ислом. Донишмандлар оила ҳақида. Маълумки, Ислом динининг муқаддас манбалари – «қуръони Карим» ва «Ҳадиси Шариф»да оила, оилавий муносабатларга оид қарашлар ўз ифодасини топган. «қуръони Каримда»: «Хотинларингиз зиротгоҳингиздир» дейилади. Бунинг маъноси оила қуришдан кўзланган асосий мақсад – фарзанд кўриш, уларнинг комил инсонлар бўлиб вояга етишларини таъминлаш эканлигидир. Шунингдек, Ислом маънавиятида оилани ҳалол, пок сақлаш, эркак ва аёлнинг бир-бирига бўлган садоқати, маиший бузуқликнинг катта гуноҳ эканлиги такрор-такрор уқтирилади. Чунончи, «Агар бир шаҳарда лоқал бир аёл бир марта бузуғлик кўчасига кириб, харом орттирса, бу шаҳардан қирқ йил файзу баракат кўтарилиб кетади» дейилган. Шундай экан, маънавий жиҳатдан камолотга етишмай туриб, иқтисодий фаровонликни таъминлаш мумкин эмас.

Оила қуриш балоғатга етган ҳар бир йигит-қиз учун ҳаётий зарурият бўлиб, уларнинг ўзаро аҳду-паймони асосидаги ижтимоий бирлик сифатида намоён бўлади. Оиланинг мустаҳкамлиги оила аъзоларининг тотувлиги, эр-хотиннинг оила юритиш кўникма ва малакаларига эгалик даражасига боғлиқ. Оиланинг мустаҳкамлигида аёлнинг алоҳида роли бор. Зеро, оила ташвишларининг аксарияти унинг зиммасида бўлади. Бу борада буюк мутафаккир Алишер Навоий қуйидагиларни қайд этади: «... Эр билан

хотин бир-бирига мос тушса, ўртада бойлик ва саранжомлик бўлур. Уй безаги ундан ва уйланганнинг тинчлиги ундан. Хусни бўлса кўнгилга ёқимли бўлур, яхшилиги бўлса эон озиғидир. Ақлли бўлса турмуш интизомли ва рўзғор керак ёроғи тартибли ва саранжомли бўлади.

Киши бу хилдаги жуфтга эришса, балки бундай бахт қўлга тушса, яширин ғам ва кулфатда сирдош ва ҳамдаминг бўлур. Турмушдан ҳар жафо ерса, ҳасратдошинг ул ва айланувчи осмондан ҳар бало келса кўмакдошинг ул. Кўнглинг ғамидин ул ғам чекади, баданинг заифлиги ҳорғинлигидан у қийналади. ... Носоз жуфт уй учун ҳам очиқ ҳам яширинг кўрқинчли касалликдир. Уятсиз бўлса кўнгил ундан озорланади, ярамас бўлса ундан азоб тортади. Тили ёмон бўлса куёвнинг кўнгли яраланади, ёмон ишлик бўлса эрга юз қоралик келади. Майхўр бўлса, уй ободлиги йўқолади ва бузуқи бўлса, уй ичи расвогарчиликка айланади.

Оила тарбиясининг моҳияти. Оила тарбияси, юқорида таъкидлаб ўтилганидек, ота-оналар ёки шахс камолоти учун масъул шахслар томонидан ташкил этилувчи ҳамда фарзандларни ҳар томонлама етук, соғлом этиб тарбиялашга йўналтирилган педагогик жараён. Ота-оналар ўзларининг ижтимоий бурчларини бажарар эканлар, фарзандларида меҳнатга, уни ташкил этувчиларга нисбатан меҳр-муҳаббат, ҳурмат туйғусини шакллантириш, уларни ижтимоий-фойдали меҳнатга тайёрлаш, турли кўринишдаги муносабатларни уюштириш вақтида тартиб-интизомга амал қилиш, ижтимоий меъёрларга оғишмай риоя этиш, соғлом турмуш тарзини яратиш, ўз шахсий ҳаётлари мазмунини белгилашда мақсад, сўз ва фаолият бирлигини таъминлаш борасида ҳар томонлама ижобий ибрат намунасини кўрсатади.

Шахс шаклланишига таъсир этишнинг ижтимоий-руҳий асосига эга оила жамиятнинг ажралмас бўлаги сифатида ижтимоий вазифаларни бажариш билан бирга ўзига хос хусусиятларни ҳам акслантирадики, бундай ҳислат психологик қарама-қаршилиқ ҳамда характерлар тўқнашувидан иборат ижтимоий муносабатлардан толиққан инсон организми нинг ишчанлик қобилятини қайта тиклаш учун зарур бўлган мўътадил иқлимни ҳосил қила олади. Бу туйғу халқимиз руҳиятидаги ўзига хос хусусиятлардан биридир.

Оила тарбиясида объектив ва субъектив омилларнинг роли катта. Оиланинг моддий таъминоти ва фаровонлик (маиший турмуш) даражаси, оила бюджетининг мавжуд ҳолати, ундан оқилона фойдаланиш борасидаги тажриба, соғлом руҳий муҳитнинг барқарорлиги ва ҳоказолар объектив омиллар саналса, оиладаги шахслараро муносабатлар мазмуни, оила аъзоларининг физиологик, психологик, маданий жиҳатдан комиллик ҳамда маълумот даражаси, уларнинг қизиқиш ва эҳтиёжлари ўртасидаги

мутаносиблик, оилавий ҳаётни тартибга солиш борасидаги ўзаро ёрдам, ҳамкорлик, бирлик тамойилларига таяниш кабилар субъектив омиллар сирасига киради.

Болаларда ижтимоий-дунёвий билимларни эгаллашга бўлган интилиш, ижтимоий фаолиятнинг шаклланишида ота-оналарнинг самарали иштирок этишлари ҳал қилувчи омил бўлиб, бу оила тарбиясини мувафиқиятли амалга оширишнинг зарур шартларидан бири.

Оила тарбиясида болалар ҳаётини тўғри юритиш уларни вақтдан тўғри ва унумли фойдаланишларининг асосий гаровидир. Болаларнинг оиладаги вақтини ўйин, меҳнат ва ўқиш фаолиятлари бўйича тўғри тақсимлаш ниҳоятда муҳимдир.

Оила жисмоний ва психологик жиҳатдан соғлом, маънавий баркамол, меҳнат, ижтимоий ҳамда оилавий ҳаётга тайёр шахсни шакллантириб бериши лозим. Оила тарбиясининг мазмуни болаларга ижтимоий тарбиянинг мазкур йўналишлари – жисмоний, ахлоқий, ақлий, эстетик, меҳнат, экологик, иқтисодий, ҳуқуқий, сиёсий-ғоявий ҳамда жинсий таълим бериш, уларда фаолият кўникма ва малакаларини шакллантиришдан иборат.

Оила муҳотида ташкил этиладиган жинсий тарбия ўзида болани жинсий жиҳатдан чиниқтириш, уларни тозалик ва озодаликка ўргатиш, ўз соғлиги учун ғамхўрлик қилиш ва масъулиятли бўлишни таъминлашга қаратилган ҳаракатларнинг мазмунини ифода этади. Болаларнинг соғлом бўлишларида уларнинг кундалик ҳаётий режимга амал қилишлари ниҳоятда муҳимдир. Ота-оналар ёки оиланинг катта вакил авлодлари болаларнинг меҳнат қилишлари ва дам олишларини тартибга солишга аҳамият беришлари керак.

Организмнинг бир маромда ишлаши бола саломатлигини сақлаш ва мустаҳкамлашгагина ёрдам бериб қолмай, шу билан бирга унинг барча юмушларни тартибли ва сифатли бажариши учун имкон яратади.

Марказий асаб тизимининг мустаҳкамланиши учун яхши дам олиш талаб этилади. Тиниқиб ухлаш бош мия асаб хужайраларини тўла ором олишини таъминлайди. Бу эса бутун организмнинг мўътадил ўсишига, унинг иш қобилятини сақлаш ва қайта тиклашга ёрдам беради.

Инсон саломатлигини сақлашда эрталабки бадан тарбиянинг аҳамиятини болаларга тушунтириш ҳамда уларнинг эрталабки бадан тарбия билан шуғулланишга кўникириб бориш ота-она назоратини талаб этади. Бадан тарбия болани саранжомлик, интизомга ҳам ўргатиб боради.

Овқатланишнинг тўғри ташкил этилиши ҳам боланинг соғлом бўлиб ўсишининг асосий омилларидан биридир. Ота-оналар томонидан боланинг белгиланган муайян соатларда овқатланиш, овқатланишдан аввал қўлни ювиш, овқатдан кейин оғизни чайиш, шунингдек, кунига икки марта (эрталаб ва кечқурун) тиш тозалаш, ҳафтада бир марта ванна (ёки душ, ҳаммом)да чўмилиш, қўл ва оёқ тирноқларини олишга одатлантириб боришлари зарур. Ушбу ҳолатлар болаларда жисмоний маданият унсурларини шакллантиради.

Оила тарбиясида болаларни ақлий жиҳатдан тарбиялаш ҳам муҳим ўрин тутди. Бу борадаги дастлабки ва муҳим вазифа ота-она томонидан боланинг қизиқиш ва эҳтиёжларини кўра билиш асосида тасаввур, идрок, тафаккур, хотира ҳамда диққатни такомиллаштиришга ёрдам берувчи машғулотларга жалб этишдан иборат. Шунингдек, маълум йўналишлар бўйича болада қизиқишни уйғота олиш, уни ривожлантириб бориш ҳам талаб этилади. Бу борада ота-она ёки оиланинг бошқа аъзоларининг дунёқараши, эҳтиёж ва қизиқишлари доираси ҳамда улар томонидан кўрсатилаётган намуна муҳим тарбиявий омил бўлиб хизмат қилади. Оила муҳитида боланинг ақлий жиҳатидан тарбиялаб боришда конструкторлик ўйинлари (кубиклар ёрдамида уйлар қуриш, кесмалар асосида фано (тасвир)лар ҳосил қилиш ва бошқалар), фикр доирасини кенгайтиришга ёрдам берувчи спорт ўйинлари (шахмат, шашка)ни ташкил этиш, турли мавзулардаги кроссворд, чайнворд ва ребус топишмоқларини ҳал қилиш, театр, музей ва кўргазмаларга ташриф буюриш ҳамда илм-фан, техника ва технология тараққиёти юзасидан суҳбатларнинг уюштирилиши бу борада ўзининг ижобий самарасини беради.

Ахлоқий тарбия оила тарбиясининг ўзагини ташкил этади. Оилада уюштирилажак ахлоқий тарбиянинг мақсади болаларда энг олий ахлоқий сифатлар ота-она ҳамда оиланинг бошқа аъзолари, шунингдек, атрофдагиларга нисбатан меҳр-муҳаббат, катталарга ҳурмат, кичикларга мурувват, камтарлик, тўғрисиўзлик, меҳнатсеварлик, саҳоват, инсонпарварлик, адолат, виждон, ор-номус, ғурур, интизом, ижтимоий бурчни англаш ва ҳоказоларни шакллантиришдан иборатдир. Шахсда мазкур сифатларнинг қарор топишида оиладаги соғлом муҳит, оила аъзоларининг психологик жиҳатдан ўзаро яқинликлари, эҳтиёж, қизиқиш ва ҳаётий ёндошувиларидаги умумийлик, бир-бирларини ҳар қандай вазиятда қўллаб-қувватлай олишлари, ота-оналар томонидан барча фарзандларига нисбатан қўйилаётган талаблар, шунингдек, уларга кўрсатилаётган эътиборнинг бир хил бўлиши оила тарбиясида ижобий натижаларга эришишнинг омиллари саналади. Оилада муайян анъананинг қарор топганлиги, унга оила аъзолари томонидан билдирилаётган ҳурмат, шунингдек, кекса авлод вакиллариининг шахси, уларнинг ижобий сифатлари, меҳнатда эришган (гарчи у оддий бўлса ҳам) ютуқлари, атрофдагилар билан муносабати борасидаги суҳбат ёки хотираларнинг ташкил этилиши болаларда ҳаётий эътиқоднинг шаклланишини таъминлайди.

Оилада ташкил этиладиган эстетик тарбия болаларда гўзалликни ҳис қилиш, ундан завқланиш, табиат гўзалликларидан баҳра олиш асосида ҳис-туйғу, идрок, тасаввур ҳамда қарашларни юзага келтириш, уларни ҳаётни севишга ўргатишдек вазифаларнинг ижобий ҳал этилишини назарда тутди. Ахлоқий ва эстетик қарашлар мазмунини ўзгарган бир шароитда оилада ахлоқий ва эстетик тарбияни тўғри ва самарали ташкил этилиши айниқса муҳимдир. Болалар жуда ёшлигиданок сохта гўзалликлар (ярим яланғоч ёки яланғоч бадан, меъёридан ортиқ қўлланилган пардоз, урфга

кириб бораётган косметик операциялар «махсули», ўта даражадаги ялтироқ мато ёки тақинчоқлар) гўзалликнинг тимсоли эмаслигини англаб етишлари лозим. Бола тасаввурида ҳақиқий, табиий гўзаллик (ям-яшил табиат, нафис қор учқуни, нозик гуллар, беғубор осмон, виқорли тоғлар, тиниқ зилол сув, тоза, мусаффао ҳаво, бепоён далалар, қушларнинг ёқимли овози, шарқироқ сув, «чучвара»лар ҳосил қилаётган ёмғир томчилари, камалак жилоси, шунингдек, очик, хушсурат, чиройли табассум, ширали овоз, таъсирчан бадий ва санъат асарлари, юксак маҳорат билан яратилган ўйинчоқлар (боланинг асабини жунбушга келтирадиган электрон ўйинчоқлар эмас), ярашиқли либослар ва бошқалар)нинг намоён бўлиши учун шарт-шароит яратиб бериш мақсадга мувофиқдир. Болаларда ҳақиқий гўзалликни ҳис этиш туйғуси табиат бағрида, музей, кўргазма, кино ва театрларда бўлиш туфайли шаклланади. Шу боис мактабгача таълим муассасалари ҳамда бошланғич синф ўқувчилари билан табиат бағрига, музей, кўргазма, кино ва театрларга уюштириладиган экскурсия ва ташрифлар катта тарбиявий кучга эгадир.

Меҳнат тарбияси ҳам оила тарбиясининг асосий йўналишларидан бири саналади. Шахснинг мустаҳкам характер ва қатъий ирода эгаси бўлиб вояга етишида меҳнатнинг роли каттадир. Болаларни оилада тўғри тарбиялашда оила хўжалигининг одилona ташкил этилиши, болаларни оила хўжалигини юритиш ишига жалб қилиш катта аҳамиятга эга. Болалар томонидан бажариладиган оилавий юмушлар уларнинг жисмоний ва ақлий камолоти даражасидан ортиқ бўлмаслиги, уларнинг тезда толиқишлари ёки майиб бўлишларига сабаб бўлмаслиги лозим. Болалар зиммасига уларнинг ёши, ривожланиш даражаси, жисмоний қувватига мувофиқ юмушларнинг тақсимлаб берилиши, берилган топшириқларнинг бажарилиши ва уларнинг сифатини катталар томонидан назорат қилиб туриш, бажарилган топшириқларнинг ҳаққоний баҳосига эга бўлган ҳавасини оширади, унда ўз кучига бўлган ишончни юзага келтиради.

Оилада мустақил равишда, айрим юмушларнинг ҳамжиҳатликка асосланган ҳолда бажрилишига эришиш катта аҳамиятга эга.

Меҳнатни ташкил этишда ота-оналарнинг шахсий намунаси, ака-опаларнинг ибрати, шунингдек, ота-онанинг бола билан бирга ишлашлари катта тарбиявий кучга эгадир.

Оилада ташкил этилган меҳнат болаларни фаросатли бўлиш, ишни режали олиб бориш, вақтдан унумли фойдаланиш, тежамкор бўлиш, шунингдек, ўзгалар меҳнати, инсон меҳнатининг маҳсули бўлган неъматларни асраб-авайлашга ўргатади.

Оилада, шунингдек, атроф-муҳит муҳофазаси (экологияси)га оид тарбиявий ишлар ҳам ташкил этиладики, бу жараёнда болаларда «инсон-табиат-жамият» тушунчалари ўртасида юзага келувчи ўзаро мувофиқлик борасидаги ғояларнинг қарор топишига замин ҳозирлайди. Оила муҳотида ташкил этилаётган ҳовли сахнини супириб-сидириш, гулзорларни ташкил этиш, кўчатларни ўтказиш ва уларни парвариш қилиш, маиший чиқиндиларни бартараф этишга нисбатан эҳтиёткорона муносабатда

бўлиш каби ҳаракатлар болаларда табиатни асрашга нисбатан масъуллик туйғусини шакллантиради.

Оилавий ҳаётнинг меъёрида бўлиши кўп жиҳатдан оила бюджетининг ҳолатига ҳам боғлиқ. Шу боис оила аъзолари меҳнати эвазига яратилаётган моддий маблағларни тежаб-тергаб, улардан ўринли фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Шу боис болаларни ҳам ёшлиқдан пул билан муомала қилишга ўргатиш, ўзининг шахсий ҳамда оила аъзоларининг буюмлари, шунингдек, оила мулкига нисбатан масъулиятли ёндашишга кўниктириб бориш муҳим аҳамиятга эгадир. Болаларга пулнинг инсон меҳнатига тўнадиган қиймат эканлигини тушунтириб бериш, уни оиланинг энг муҳим эҳтиёжлари учун ишлатиш лозимлигини уқтириш, улар тарбиясига ижобий таъсир кўрсатган бўлар эди. Оилада ташкил этиладиган иқтисодий тарбия болаларда иқтисодий саводхонлик ҳамда тафаккурнинг шаклланишида муҳим ўрин тутади. Болаларда иқтисодий тафаккурни ҳосил қилишда ота-она, оиланинг катта ёшли аъзоларининг намунаси катта тарбиявий таъсир кучига эгадир (иқтисодий тарбия).

Оила тарбиясини ташкил этиш шакл, метод ва воситалари. Оила шароитида уюштирилаётган суҳбатлар алоҳида диққатга сазовордир. Оммавий ахборот воситалари орқали аҳоли эътиборига ҳавола этилаётган ҳукукий мавзулардаги мақолалар, кўрсатув, эшиттириш, шунингдек, оммавий-ҳукукий адабиётлар ҳамда уларда илгари сурилган ғоялар юзасидан ўтказиладиган суҳбатлар болаларда ҳукукий тасаввур, идрок, саводхонлик, тафаккур, фаоллик, масъуллик, эътиқод ва салоҳиятни қарор топишига олиб келади.

Оила муҳитида болаларга уларнинг бурчлари тўғрисидаги маълумотларни бериб бориш, ўз навбатида ҳуқуқларидан фойдаланиш йўллари кўрсатиб бериш бу борада яхши самара бера олади.

Оила болаларда ватанпарварлик, инсонпарварлик туйғуларини ҳосил қилувчи ўзига хос маскан саналади. Болалар «Ватан», «халқ» тушунчаларининг моҳиятини дастлабана шу масканда ўзлаштирадилар. Бинобарин, оиланинг ўзи Ватаннинг бир бўлагидир. Оила шаънини ҳимоя қилиш, уни сақлаш тўғрисида қайғуришнинг Ватаннинг шаъни, эл-юрт манфаати учун курашиш туйғулари билан узвий боғлиқ бўлишига эришиш оилада ташкил этилаётган ижтимоий-сиёсий тарбиянинг асоси бўлиши лозим.

Юқорида қайд этилган тарзда оила тарбиясини ташкил этиш комил инсонни тарбиялаб вояга етказиш муваффақияти учун пойдевор бўлади. Фарзандларнинг ҳар томонлама етук бўлиб вояга етишларида ота-она, оиланинг бошқа аъзоларининг дунёқарашлари, ҳаётий ёндошувлари ва маънавий дунёси ўзига хос ўрин тутади.

Шунингдек, ота-оналарнинг муайян даражада педагогик билимларга эга бўлишлари ҳам аҳамиятлидир. Оила ва таълим муассасалари ўртасида ташкил этилган ҳамкорликнинг бош ғояси ота-оналар учун педагогик ёрдам кўрсатишдан иборатдир.

Фарзанд дастлабки маълумот ва ижтимоий меъёрларга амал қилиш борасидаги кўникмаларга оилада эга бўлади. Чунки оилавий ижтимоий муносабатлар, хусусан, маданий-маиший, иқтисодий-молиявий, мулкий муносабатлар ҳамда меҳнат фаолиятини ташкил этишда фарзандлар ўзлари сезмаган, моҳиятини тушуниб етмаган ҳолда мазкур муносабатлар жараёнида иштирок этадилар, демакки, ижтимоий масалалар билан тўқнаш келадилар, натижада бу тарзидаги мулоқотларнинг доимий, қисқа муддатларда такрорланиб туриши улар учун ота-оналар, фарзандларнинг ҳуқуқ, бурч, мажбурият ва масъулиятларини тушуниб етишга ёрдам берувчи ижтимоий объектив шарт-шароитларни яратади.

Шу жиҳатдан педагогика фани олдида миллий ва ҳудудий хусусиятларни инобатга олган ҳолда тарихан таркиб топган оила - таълим муассасаси – жамоатчилик тарзидаги учликнинг ижтимоий-маърифий роли улар ўртасидаги ўзаро бирлик, алоқадорлигини асослаш, болаларда идрок ва тафаккурни шакллантиришда оила ва жамоатчилик имкониятларини аниқлаш ҳамда улардан унумли фойдаланиш талаби ўртага қўйилмоқда.

Оила тарбиясининг фарзандларга тарбия бериш, уларда маънавий-ахлоқий маданиятни шакллантириш имкониятларини аниқлаш юзасидан бир қатор тадбирлар амалга оширилади. Шу борада ота-оналар билан олиб борилган ишлар ҳамда ўтказиладиган тадбирлардан айримларини намуна сифатида келтирамыз:

Ота-оналар билан олиб бориладиган ишлар:

И. Ота-оналар билан ўтказиладиган суҳбатлар.

Суҳбатлар яқка ва умумий тарзда олиб борилади. Илк суҳбат чоғида ўқувчиларни маънавий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш, уларда маънавий-ахлоқий маданият унсурларини қарор топтириш муваффақиятини таъминлаш кафолати бўлган ота-оналар ва фарзандларнинг ижтимоий онглилик ҳамда фаоллик даражасини аниқлашга ёрдам берувчи анкета сўровларини ўтказиш мумкин. Сўровномалар икки турда бўлиб, улардан биринчиси ҳар бир ўқувчининг умумий портретини тасвирловчи, диагностик тавсифга эга, иккинчи турдаги сўровнома эса ота-оналарнинг ижтимоий тарбияни йўлга қўйиш, фарзандлар маънавий маданиятини шакллантиришга нисбатан уларнинг шахсий муносабатларини аниқлашга хизмат қилувчи сўровномалардир. қуйида биринчи турдаги сўровноманинг умумий мазмунини келтирамыз:

«Сиз ўз фарзандингизни қай даражада биласиз?» номли сўровнома мазмунини қуйидагича:

1. Фарзандингиз ушбу ўқув масканида нечанчи йил таҳсил олмоқда?
2. Фарзандингизни сўнгги ўқув йилидаги ўзлаштириш даражаси Сизни қониқтирадими?
3. Фарзандингизнинг фанларга бўлган муносабати қандай?
4. Унинг фанларга бўлган қизиқишини баҳолай оласизми?

5. Ижтимоий муносабатлар (оила, жамоа ҳамда кенг жамоатчилик ўртасида ташкил этиладиган муносабатлар) жараёнидаги иштироки қандай?

6. Фарзандингиз мансуб бўлган микро ҳамда макро муҳитнинг маънавий-ахлоқий иқлими қандай? У кимлар билан дўстлашган, уларнинг маънавий қиёфаси Сизнинг талабларингизга жавоб бера оладими?

7. Сиз фарзандингизга нисбатан салбий алоқа ёки таъсир кўрсатганликларининг гувоҳи бўлганмисиз?

8. Унинг оилада тутган ўрни қандай?

9. Ўқув юрти ёки оила ўртасида вужудга келган шахсий зиддиятлари борми?

Дастлабки суҳбат ҳамда ота-оналар томонидан тўлдирилган сўровномалар натижаларини таҳлил этиш улар билан ташкил этиладиган тадбирлар йўналиши ва мазмунини белгилаб беради.

ИИ. Мактабнинг ўқув йили давомида ота-оналар билан олиб борадиган ишлари:

1. Синф ота-оналар мажлиси. Мажлис ўқув йили давомида беш марта ўтказилади, яъни, ўқув йили бошланиши олдидан, I, II, III ва IV чораклар якунида. Мажлисларда ўқув юрти ички-тартиб қоидалари, умумжамоа ижтимоий меъёрларига риоя этиш ҳолатлари, юзага келган зиддиятлар таҳлил этилади, навбатдаги давр учун белгиланган ишларни режалаштириш, уларни ҳал этиш йўллари, чора-тадбирлари белгиланади. Мактабда таълим олаётган, жамоа ҳаёти, шунингдек, тарбиявий тадбирлар фаоллик кўрсатаётган, ўқишда, меҳнатда алоҳида ўрнатилган бўлаётган ўқувчиларнинг ота-оналарига миннатдорчилик изҳор этилади.

Айрим ўқув юртида ташкил этилаётган тадбирларда фаол иштирок этмасликлари айтиб ўтилади ва бунинг сабаблари аниқланади, бундай ҳолатларга барҳам бериш борасида фикрлашиб олинади.

2. Умуммактаб ота-оналар мажлиси. Ота-оналарнинг умумий йиғилишида ўқув йили давомида ўқувчилар, ота-оналар билан олиб бориладиган тарбиявий ишларнинг бориши ва якуни муҳокама қилинади. Ота-оналар мактаб ҳаёти ва ўқувчиларнинг интизоми, ҳуқуқ-атвори, ижтимоий меъёрларга амал қилишлари, ўқувчиларни маънавий жиҳатдан тарбиялаш борасида эришаётган натижалар билан таништирилади.

Ўқув йили якунида бўлиб ўтган умуммактаб ота-оналар мажлисида ижтимоий ҳаётда фаол иштирок этган, турли фанлар бўйича уюштирилган тадбирларда алоҳида ибрат кўрсатган, шунингдек, муайян фанлар бўйича олимпиадаларда муваффақиятли қатнашган ўқувчилар ва уларнинг ота-оналарини раҳматномалар билан тақдирлаш мақсадга мувофиқдир. қуйидаги бундай раҳматномаларнинг намунасини келтирамиз:

Намуна

“Ҳурматли Собиржон Рўзиев!

Тошкент шаҳар Юнусобод туманидаги 22-мактаб маъмурияти ва касба уюшмаси қўмитаси “Камолот” ёшлар уюшмаси Сизга фарзандингизнинг тарбиясига алоҳида эътибор бераётганингиз учун ташаккур изҳор этади.

Фарзандингиз Нодиржон Рўзиев 2004-2005 ўқув йилини аъло баҳолар, намунали хулқи, шунингдек, математика фани бўйича билимлар танловидаги фаол иштироки билан якунлади.

Фарзандингиз мустақил Республикамиз ва халқимизга муносиб фуқаро бўлиб етишаётганлигидан хурсандмиз.

Сизга ва оила аъзоларингизга соғлиқ, оилангизга тинчлик тилаймиз.

Мактаб маъмурияти
Касаба уюшмаси қўмитаси
“Камолот” ёшлар уюшмаси

2005 йил 6 июн”.

3. Ижтимоий-маънавий мазмундаги суҳбат ва маърузалар. Бундай маъруза ва суҳбатлар ота-оналарда ижтимоий, шунингдек, таълим-тарбияга оид билимларни эгаллаш, фарзанд тарбияси ишига жиддий эътибор бериш, бу борада таълим муассасаси билан мустаҳкам ҳамкорлик ўрнатишда муҳим аҳамиятга эга.

Оила муаммолари. Мустақиллик йилларида барча соҳаларда бўлгани каби таълим-тарбия ва оила тарбиясини ташкил этишда ҳам муҳим ўзгаришлар юз берди. Мавжуд шароитда оилада болалар тарбиясини ташкил этишда муайян қийинчиликлар кўзга ташланмоқда. Булар қуйидагилардан иборат:

- ота-оналарнинг педагогик билимлардан етарли даражада хабардор эмасликлари;
- ўтиш даври шароитида юзага келган иқтисодий қийинчиликлар натижасида мактаб ёши болаларнинг муайян қисмининг бозор билан боғланиб қолиб, ўқишга бўлган қизиқишларининг сусайганлиги;
- замонавий ахборот воситалари, шу жумладан, компьютернинг ижтимоий ҳаётга тобора чуқур кириб бораётганлиги, натижада унинг ижобий таъсири билан бирга болаларда бадиий адабиётларни ўқишга бўлган қизиқишларининг сезиларли пасайиши;
- ахборот воситалари саҳифаларида жангари кайфиятдаги томошалар сонининг ортиб бораётганлиги ва бунинг оқибатида болаларда бераҳмлилик кайфиятининг пайдо бўлаётганлиги;
- ўқувчиларнинг ўқув адабиётлари билан тўла қуроллантирилмаганлиги;
- нотўлиқ оилаларнинг мавжудлиги ҳамда улар сонининг ортиб бораётганлиги ва ҳоказолар.

Оиланинг фарзандлар ўқув фаолиятига ғамхўрлик қилиши тарбиядаги бош масалалардан биридир. Ота-оналар фарзандларининг таълим жараёнида билимларни муваффақиятли ўзлаштиришлари йўлида масъулиятни чуқур ҳис этишлари зарур.

Ота-оналарнинг бу борада қуйидагиларга риоя этишлари мақсадга мувофиқдир:

- болаларнинг машғулотларга кечикишлари ва уйга ўз вақтида қайтмасликларига йўл қўймасликлари;
- уларнинг дарс тайёрлашлари учун уйда қулай шароитни яратиб беришлари;
- болаларда уй вазифаларини бажаришга нисбатан масъулиятли ёндашувни қарор топтиришлари;
- болаларга ўқув топшириқларини бажариш ҳаётий зарурият эканлигини уқтиришлари, вазифаларни мустақил, виждонан бажариш кўникмаларига эга бўлишларига кўмаклашишлари;
- болаларнинг кун тартибига амал қилиш кўникмаларига эга бўлишларига эътибор қаратишлари;
- бўш вақтдан унумли фойдаланишларини назорат қилиб боришлари.

Оилада бола тарбиясига ижодий ёндашиш, болаларда ижобий сифатларни шакллантиришга эришиш уларнинг шахс сифатида тўлақонли шаклланишларида муҳим аҳамиятга эга.